

HÖGSTA FÖRVALTNINGSDOMSTOLENS DOM

Mål nr
4216-10

meddelad i Stockholm den 11 februari 2011

KLAGANDE

Individ- och familjeomsorgsnämnden i Sigtuna kommun
195 85 Märsta

Ombud: Advokat Susanne Ekberg-Carlsson
Celsus Advokatbyrå HB
Box 7100
103 87 Stockholm

MOTPARTER

1. AA

Ombud och offentligt biträde: Jur. kand. Finn Kronsporre
Box 19017
104 32 Stockholm

2. BB

Ombud och offentligt biträde: Advokat Roger Häggquist
Advokatfirman Ericksson & Häggquist AB
Kungsängsgatan 14
753 22 Uppsala

3. CC

4. DD

5. EE

Dok.Id 100806

Postadress
Box 2293
103 17 Stockholm

Besöksadress
Wallingatan 2

Telefon
08-561 676 00
E-post:
hogstaforvaltningsdomstolen@dom.se

Telefax
08-561 678 20

Expeditionstid
måndag – fredag
08:00-12:00
13:00-16:30

Mål nr
4216-10

Ställföreträdare och offentligt biträde för 3-5: Advokat Maria Ryrholm Lind
Bangårdsgatan 13
753 20 Uppsala

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Kammarrätten i Stockholms dom den 1 juli 2010 i mål nr 3049-10, se bilaga

SAKEN

Vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga

HÖGSTA FÖRVALTNINGSDOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta förvaltningsdomstolen upphäver kammarrättens dom och fastställer det slut förvaltningsrättens dom innehåller i fråga om vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, av CC, DD och EE.

Högsta förvaltningsdomstolen fastställer vad kammarrätten har beslutat om sekretess och förordnar med stöd av 43 kap. 5 och 8 §§ offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) att sekretessbestämmelsen i 26 kap. 1 § ska vara tillämplig även i fortsättningen för de uppgifter om enskilda personliga förhållanden som kommit fram vid den muntliga förhandlingen i Högsta förvaltningsdomstolen och som inte tagits in i denna dom.

Högsta förvaltningsdomstolen bestämmer att ersättning ska betalas till Finn Kronsporre som offentligt biträde för AA med skäliga 22 445 kr (inklusive mervärdesskatt), varav 19 845 kr för arbete och 2 600 kr för tidsspillan.

Högsta förvaltningsdomstolen bestämmer att ersättning ska betalas till Roger Häggquist som offentligt biträde för BB med 24 125 kr (inklusive mervärdesskatt), varav 19 845 kr för arbete, 3 938 kr för tidsspillan och 342 kr för utlägg.

Högsta förvaltningsdomstolen bestämmer att ersättning ska betalas till Maria Ryrholm Lind som offentligt biträde för CC, DD och EE med 22 805 kr (inklusive mervärdesskatt), varav 15 593 kr för arbete, 6 500 kr för tidspillan och 712 kr för utlägg.

YRKANDEN M.M.

Individ- och familjeomsorgsnämnden

Individ- och familjeomsorgsnämnden yrkar att Högsta förvaltningsdomstolen med ändring av kammarrättens dom beslutar att CC, DD och EE ska beredas vård enligt LVU.

Nämnden anför i huvudsak följande. De fotografier som företetts i målet visar att de två äldsta barnen har haft ett flertal blåmärken på rygg och stjärt. Föräldrarna har inte kunnat lämna någon rimlig och trovärdig förklaring till skadorna.

Beviskravet i LVU-mål är högt ställt men inte lika högt som i brottmål. Om praxis kräver läkarintyg eller att en förundersökning lett till åtal eller fällande dom för beslut om vård enligt LVU skulle barnen i många fall inte kunna skyddas. Lagen måste skydda även små barn som inte kan berätta med den grad av tydlighet som kammarrätten kräver. Det behövs en genomgång av vilka krav som ska ställas på barns berättelser om misshandel och hur barns beteende ska tolkas, framför allt med hänsyn till kammarrättens spekulation att berättelserna beror på att barnen söker uppmärksamhet.

Att barnen har framfört anklagelser mot föräldrarna efter omhändertagandet kan inte tas till intäkt för att de har lämnat uppgifterna för att få uppmärksamhet. Det befäster snarare vad man vet, nämligen att det är föräldrarnas/förövarnas frånvaro som gör att de berättar. Det är allmänt känt att barn som blivit utsatta för ett brott berättar först när de befinner sig i en trygg situation och omges av vuxna som de

kan lita på. Barnen har berättat för daghemspersonal, jourhemsföräldrar och socialnämndens handläggare att de blivit slagna vid ett flertal tillfällen. Barn har av naturliga skäl svårt att hålla reda på tid och rum då deras tidsuppfattning är dålig.

Efter kammarrättens dom har de äldre barnen fortsatt att berätta hur de har blivit misshandlade i hemmet. Båda har också lämnat uppgifter som visar att fadern regelmässigt har utsatt dem för sexuella övergrepp. Vidare har de i jourhemmet uppvisat ett mycket oroande sexualiserat beteende som bl.a. medfört att man har tvingats placera barnen i skilda familjehem för att skydda DD från övergrepp från CCs sida.

AA

AA anser att Högsta förvaltningsdomstolen ska lämna nämndens överklagande utan bifall och fastställa kammarrättens dom.

Han anför i huvudsak följande. De berättelser som barnen påstås ha lämnat ger inte utrymme för uppkomsten av sådana märken som finns på de återopade bilderna av barnen. Vårdnadshavarna hävdar att märkena har uppkommit strax före, under eller efter omhändertagandet. Av RÅ 1996 ref. 91 torde följa att även en i och för sig osannolik förklaring till uppkomsten av en skada inte kan lämnas utan avseende. I detta mål är vårdnadshavarnas förklaringar långt ifrån osannolika och förlägger dessutom uppkomsten av märkena till sådan tid då andra än vårdnadshavarna haft tillsyn över barnen. Av jourhemsföräldrarnas vittnesmål framgår att tillsynen över barnen är undermålig och att barnen har ett våldsamt beteende mot varandra. Det måste ligga i farans riktning att märkena åstadkommit av barnen själva. Det saknar betydelse hur sannolikheten härför graderas; det är tillräckligt att det inte är fråga om en teknisk-mekanisk omöjlighet.

Barnens berättelser ska ses i ljuset av de åtgärder som företagits i jourhemmet. Fotografering och läkarbesök har gjort ledande och suggestiva frågor överflödiga. Berättelser frammanade genom handgripligt suggestiva åtgärder är naturligtvis alltid förkastliga; härtill kommer att barnen informerats om att de skulle omhändertas och varför detta skulle ske. Deras berättelser är således redan från början kontaminerade med förväntans- och fantasieffekter. Sådana kontaminerade berättelser kan inte läggas till grund för bifall till nämndens talan. LVU ska inte användas för säkerhets skull.

Det går inte att ta för givet att de symptom som barnen påstås uppvisa i intygen från Barn- och ungdomspsykiatri, BUP, och enligt övriga uppgifter har sin grund i förhållanden i hemmet. En lika trolig orsak är att barnen har separerats från sina biologiska föräldrar. Eftersom föräldrarna har erfarit att barnen numera är i behov av stöd och hjälp samtycker de till att barnen även framdeles får stöd och hjälp genom BUP och från socialtjänsten.

BB

BB bestrider nämndens överklagande.

Hon anför i huvudsak följande. De uppgifter som framkommit i utredningen om de två äldre barnens eventuella utsagor är ytterligt begränsade och förmodligen präglade av de upplysningar barnen själva fått som skäl i samband med omhändertagandet. Det saknas dokumentation genom läkarundersökningar om skador till följd av misshandel. De läkarundersökningar som gjorts talar mot att några skador funnits. Den av föräldrarna åberopade muntliga bevisningen talar med stor styrka för det kärleksfulla förhållande som rått mellan föräldrar och barn och där fysisk och psykisk misshandel kan uteslutas.

Barnens ställföreträdare

Maria Ryrholm Lind tillstyrker bifall till nämndens överklagande med hänsyn till vad som numera kommit fram i målet.

Högsta förvaltningsdomstolen har hållit muntlig förhandling i målet.

SKÄLEN FÖR AVGÖRANDET

Rättslig reglering

Enligt 1 § andra stycket LVU ska den som är under 18 år beredas vård om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.

Enligt 2 § LVU ska vård beslutas om det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet.

I 1 § femte stycket LVU föreskrivs att vad som är bäst för den unge ska vara avgörande vid beslut enligt lagen.

Av förarbetena framgår följande om utgångspunkterna för lagstiftningen. De grundläggande behov som barn har rätt att få tillgodosedda av sina föräldrar och andra vårdnadshavare anges i 6 kap. 1 § föräldrabalken. Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. De ska behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling. Bestämmelserna i föräldrabalken anger således dels vilka grundläggande rättigheter som ett barn har, dels att det i första hand är föräldrarna som ska tillvarata dessa rättigheter. I de fall barns grundläggande rättigheter allvarligt kränks är samhället skyldigt – under de förutsättningar som anges i LVU – att ingripa för att skydda barnet. En lag som reglerar möjligheterna att i vissa fall skydda barn mot t.ex. deras föräldrar måste ha sin utgångspunkt i det förhållandet att barn är sårbarare än vuxna och att barn inte på samma sätt som

vuxna kan föra sin talan. – Ju äldre och mognare barnet är desto större hänsyn bör man ta till dess uttalade önskan. Mindre barn är mer utlämnade till omgivningens vilja och förmåga att förstå deras uttryckssätt. Ju mindre barnet är desto känsligare är det för förhållanden i omgivningen och desto större är dess beroendeställning gentemot föräldrarna. – Tidsfaktorn är också en viktig aspekt. Såväl den kroppsliga som den psykiska utvecklingen sker oerhört snabbt under barnets tidiga år. – Det behövs mot denna bakgrund en betydande observans från socialtjänstens sida när det gäller de små barnens situation (prop. 1989/90:28 s. 57-58).

I fråga om vad som avses med ”påtaglig risk” och när sådan kan anses föreligga anges följande i förarbetena. Begreppet "påtaglig risk" förekommer i lagstiftningen som beviskrav i vissa sammanhang (bl.a. 26 kap. 7 § brottsbalken och 4 § lagen (1978:880) om betalningssäkring för skatter, tullar och avgifter). Uttrycket används för att beskriva att risken är konkret, dvs. att det ska finnas omständigheter som ger belägg för att risk för skada föreligger. – Det får alltså inte vara fråga om något subjektivt antagande om att barnet löper risk att skadas. Inte heller får ovidkommande omständigheter – som t.ex. allmänna samhällsvärderingar – läggas till grund för ett tvångsomhändertagande. Det måste finnas konkreta omständigheter som talar för att risk föreligger. – Med "misshandel" avses både fysisk och psykisk misshandel. Redan en ringa grad av fysisk misshandel kan anses utgöra en påtaglig risk för den unges hälsa eller utveckling om den inte är att betrakta som en enstaka överilad handling. Misshandel av allvarligare slag bör regelmässigt leda till att den unge omhändertas för vård, åtminstone för en tid. Med psykisk misshandel avses exempelvis att den unge utsätts för psykiskt lidande genom systematiska kränkningar, nedvärdering eller terrorisering (a. prop. s. 63 och 65).

I prop. 2002/03:53, som ligger till grund för bestämmelsen i 1 § femte stycket LVU, anfördes bl.a. följande (s. 76-77 och 105). En av de grundläggande principerna i barnkonventionen är principen om barnets bästa. Enligt artikel 3 i

konventionen ska barnets bästa komma i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. I 1 kap. 2 § socialtjänstlagen (2001:453) föreskrivs att när åtgärder rör barn det särskilt ska beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. I 6 kap. 2 a § föräldrabalken föreskrivs att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid avgörande enligt kapitlet av alla frågor som rör vårdnad, boende och umgänge. I båda lagarna har bestämmelsen utformats med barnkonventionen som förebild. LVU saknar motsvarande bestämmelse. Lagen är primärt en skyddslag för barn och unga och de insatser som görs och beslut som fattas ska vara till den unges bästa. Barnkommittén konstaterade emellertid i sitt betänkande Barnets bästa i främsta rummet (SOU 1997:116) att rättsutvecklingen tenderat att inte alltid sätta den unges intresse främst. LVU reglerar enbart åtgärder och beslut som riktar sig till barn och unga när det föreligger en påtaglig risk för att deras hälsa och utveckling skadas. Det handlar om samhällets mest utsatta barn och ungdomar och det torde inte finnas några andra intressen som skulle kunna ha samma tyngd vid bedömningen av vilka åtgärder som ska vidtas. I en konflikt mellan barnets behov och andra intressen ska hänsynen till barnets bästa alltid ges företräde. Bestämmelsen bör därför utformas så att barnets bästa ska vara avgörande vid alla beslut enligt lagen. Inga andra intressen kan sålunda få ta över vad som är bäst för den unge.

Propositionen utgår, i den del som är aktuell här, från LVU-utredningens betänkande Omhändertagen (SOU 2000:77). I betänkandet anfördes bl.a. att anledningen till att LVU inte alltid har uppnått sitt syfte som skyddslag för barnet är att lagen har lästs och tolkats utifrån ett föräldraperspektiv och att det kan ha sin grund i Europakonventionens fokusering på familjen i första hand. Med barnkonventionens utgångspunkt ska i stället det enskilda barnets rättigheter och behov sättas i centrum. Att barnet inte synliggörs i utredningar och rättsliga beslut botas inte främst genom att de rättsliga förutsättningarna för ingripanden ändras. Det är snarare fråga om att förändra synsättet hos dem som tillämpar lagen. Därför behövs det uttryckliga bestämmelser som kan förändra synen på barnet från att ha varit en del av sina föräldrar till att ha ett eget värde (s. 94).

Utredningen i målet

Av utredningen framgår bl.a. att de två äldsta barnen var för sig – CC redan på hösten 2008 och DD på hösten 2009 – har berättat för personal på förskolan att de blivit slagna av sin pappa. Förskolepersonalen har också vid olika tillfällen lagt märke till att fadern tungkysste barnen när han tog farväl av dem. Vidare har personalen observerat och oroats av att DD ibland slutade tala och svara på tilltal, stod helt stilla och inte var kontaktbar. Hon hade också svårt att leka med andra barn än CC.

Jourhemsföräldrarna har rapporterat att de direkt efter omhändertagandet upptäckte att både CC och DD hade flera blåmärken tvärs över ryggen och ryggslutet. Dessa märken har dokumenterats med fotografier. Efter hand har flickorna berättat att båda föräldrarna har slagit dem – oftast fadern – och gett dem kränkande tillmälen samt att fadern också skakat babyn EE och kastat ner henne i sängen. Flickorna har också visat ett distanslöst och gränsöverskridande beteende mot jourhemsföräldrarna och andra vuxna och med tiden ett allt mer avvikande och sexualiserat beteende.

Efter kammarrättens dom har barnen lämnat uppgifter om att fadern också har utsatt dem för upprepade och allvarliga sexuella övergrepp. Deras avvikande beteende har tilltagit och utvecklats på ett sätt som har medfört att socialnämnden efter konsultationer med BUP har tvingats skilja barnen åt och placera CC i ett annat jourhem.

I ett intyg från BUP i september 2010 anförs att flickornas symtom stämmer väl med bilden av posttraumatiskt stressyndrom i allvarlig form. CC beskrivs som en allvarligt traumatiserad flicka med tecken på identitetsförlust och stora svårigheter när det gäller sociala kontakter med såväl andra barn som vuxna. Hon har också ett tydligt självskadebeteende. Hon bedöms behöva en långvarig terapeutisk behandling med fokus på hennes traumatisering. DD har uppvisat

tydliga tecken på att vara utsatt. Hon försvinner in i sig själv och blir okontaktbar. Även hon bedöms vara i behov av enskild terapeutisk behandling.

BUP har också i september 2010 tillstyrkt socialtjänstens beslut att upphäva föräldrarnas umgängesrätt med barnen eftersom barnen mått mycket dåligt efter de tre tillfällena efter omhändertagandet då de träffat föräldrarna och deras redan allvarliga symtom har förstärkts.

Bedömning

Vid tiden för kammarrättens dom förelåg följande uppgifter i målet. CC och DD hade redan i treårsåldern var för sig berättat för personal på förskolan att deras far slog dem. Förskolepersonalen hade oroats av DDs avskärningsepisoder och av att fadern tungkysst barnen. Jourhemsföräldrarna hade upplyst att CC och DD vid omhändertagandet den 5 mars 2010 hade tvärgående långsmala blåmärken över ryggen och rygglutet – vilket också dokumenterats med fotografier – och att EE hade ett blåmärke på överarmen. Jourhemsföräldrarna och socialnämndens handläggare hade sagt att CC och DD förhållandevis ingående berättat om hur de utsatts för upprepad och allvarlig misshandel och hur fadern skakat EE och kastat henne i sängen. CC och DD hade också uppvisat ett gränslöst och sexualiserat beteende mot vuxna och mot varandra.

Det står klart att dessa uppgifter, om de lämnats oemotsagda, hade varit grund för vård enligt LVU. En fråga i målet är därför om de invändningar som föräldrarna har gjort i målet rubbar tilltron till uppgifterna eller av annan anledning medför att dessa inte ska föranleda något ingripande.

Modern har efter omhändertagandet i mars 2010 inledningsvis uppgett att både hon och fadern slår barnen på händerna när de inte lyder. Hon har senare återtagit den uppgiften och sagt att hon har blivit missförstådd. CCs uppgift på hösten 2008 – att hon hade ont för att hennes pappa hade slagit henne hårt – beror enligt föräldrarna också på ett missförstånd; i själva verket skulle hon ha menat att hon

hade ont på grund av förstoppning. Även DDs berättelse ett år senare att fadern slår henne på händerna och fötterna har föräldrarna förklarat med att dottern kan vara svår att förstå.

Föräldrarna har hävdad att CC och DD har svårt att förstå och tala svenska, men förskolepersonalen och de utredande handläggarna anser att barnen både förstår och talar språket bra. Högsta förvaltningsdomstolen finner att det som har framkommit i målet inte ger anledning att tro att förskolepersonalen på grund av barnens låga ålder eller deras språkliga förmåga skulle ha feltolkat så enkla och konkreta uppgifter som att fadern har slagit dem. Det finns inte heller någon annan omständighet som tyder på att förskolepersonalen har missförstått vad barnen har sagt. Det saknas därför grund för antagandet att personalen har missuppfattat flickornas uppgifter.

När det gäller tungkyssarna har fadern inledningsvis sagt dels att förskolepersonalen har överdrivit, dels att hans kompisar också gör så med sina barn. Han har uppgett att barnen vill att han ska göra så och blir arga och ledsna om han inte gör det. Modern har anfört dels att det kan finnas vissa kulturella skillnader i fråga om tungkyssar, dels att flickorna har pussat fadern på hakan. Hon ser ingen fara med ett kyssande med tungan. Hennes man brukar säga till barnen att de ska öppna munnen och sedan pussar han dem under kinden. Ingen av föräldrarna har lagt märke till DDs avskärmningsepisoder och de har aldrig uppmärksammat att barnen har ett avvikande och sexualiserat beteende mot varandra och mot främmande vuxna. De har anfört att de anser att barnen mår bra och är glada och lyckliga samt att de inte behöver någon vård eller någon hjälp från samhällets sida.

Högsta förvaltningsdomstolen finner att föräldrarnas skiftande, vaga och tvetydiga invändningar inte kunnat vederlägga barnens, förskolepersonalens och jourhemsföräldrarnas uppgifter och iakttagelser.

Fadern har också ifrågasatt om de märken på barnens ryggar och rygglut som syns på bilderna från omhändertagandedagen över huvud taget är blåmärken.

Modern har hävdad att det är födelsemärken. De har anfört att barnen inte hade några blåmärken när de lämnades till förskolan den 5 mars 2010 och att märkena, om det är blåmärken, kan ha uppkommit i förskolan eller i jourhemmet. Barnens uppgifter efter omhändertagandet att de har blivit slagna i föräldrahemmet måste enligt föräldrarna förklaras med att barnen fantiserar för att de har suggererats till det av jourhemsföräldrarna eller av socialtjänstens personal och för att de vill ha uppmärksamhet. DDs uppgift att fadern har brukat skaka EE kan ha att göra med att DD möjligen har ett neuropsykiatriskt funktionshinder. Vid den muntliga förhandlingen i kammarrätten har flera av föräldrarna åberopade vittnen, de flesta grannar eller vänner till föräldrarna, intygat att de inte sett några skador på barnen eller iakttagit något i barnens eller föräldrarnas beteende som skulle tyda på misshandel.

Högsta förvaltningsdomstolen finner att de skador på barnens ryggar som jourhemsmamman har observerat och fotograferat uppenbarligen är blåmärken. På grund av deras utseende och placering kan det antas att de har uppkommit genom att någon har slagit barnen med ett tillhygge. Eftersom ingenting talar för att detta har inträffat i förskolan eller i jourhemmet måste skadorna antas ha uppkommit i hemmet eller i varje fall när barnen har befunnit sig i föräldrarnas vård. Möjligheten att barnen har hittat på uppgifterna om misshandel i föräldrahemmet för att få uppmärksamhet framstår som mycket osannolik. Att vittnen har uppgett att de inte har sett barnen bli slagna och inte tror att något sådant har förekommit visar inte heller att barnens uppgifter är felaktiga.

Sammanfattningsvis finner Högsta förvaltningsdomstolen att de invändningar som föräldrarna gjort och den vittnesbevisning som kammarrätten har tillåtit inte rubbar tilltron till uppgifterna från barnen, förskolepersonalen, jourhemsfamiljen och socialtjänstens handläggare. Kammarrätten borde därför ha avslagit överklagandena.

Den utredning som numera har tillkommit, främst intygen från BUP och ytterligare uppgifter från jourhemsföräldrarna, befäster uppfattningen att förutsättningar för vård enligt 2 § LVU av CC och DD föreligger. Med

Mål nr
4216-10

hänsyn till vad som kommit fram om förhållandena i hemmet finns det en påtaglig risk för att även EEs hälsa och utveckling skadas om vården upphör. Individ- och familjeomsorgsnämndens överklagande ska därför bifallas.

Susanne Billum

Peter Kindlund

Annika Brickman

Henrik Jermsten

Anita Saldén Enérus

Svante Noring
Föredragande justitie-
sekreterare

Avd. II

Föredraget 2010-12-16